

ють права обвинуваченого: Дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2003.

17. Тушев А.А. Прокурор в уголовном процессе Российской Федерации / Науч. ред. д-р юрид. наук, проф. И.Ф. Демидов. – СПб., 2005.

18. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс: Учебник. – М., 1962.

Надійшла до редакції 15.06.2012

В.П. Мороз

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.36

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОЄКТІВ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Досліджено кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення в контексті двох законопроектів (№ 10126 від 28.02.2012 та № 10146 від 03.03.2012), спрямованих на запровадження у кримінальному законодавстві України інституту кримінальних проступків. На підставі проведеного аналізу вказано на недоліки цих законопроектів, які неоднозначно впливають на віднесення невиконання судового рішення як до злочину, так і до кримінального проступку, а також запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, невиконання судового рішення, злочин, кримінальний проступок.

Исследована уголовная ответственность за неисполнение судебного решения в контексте двух законопроектов (№ 10126 от 28.02.2012 и № 10146 от 03.03.2012), направленных на установление в уголовном законодательстве Украины института уголовных проступков. На основе проведенного анализа указаны недостатки данных законопроектов, которые неоднозначно влияют на отнесение невыполнения судебного решения как к преступлениям, так и к уголовным проступкам, а также предложены пути их устранения.

Ключевые слова: уголовная ответственность, невыполнение судебного решения, преступление, уголовный проступок.

The author examined criminal responsibility for non-fulfilment of court decision in the context of two bills (№10126 from 28.02.2012 and № 10146 from 03.03.2012) aimed to establish the institute of misdemeanor in criminal legislation of Ukraine. On the basis of analysis he pointed out to faults of these bills that affect unequally to refer non-fulfilment of court decision to crimes as well to misdemeanor, and he also offered the ways to eliminate them.

Keywords: criminal responsibility, non-fulfillment of court decision, crime, misdemeanor.

Постановка проблеми. Сьогодні кримінальне законодавство України перебуває на шляху реформування, яке супроводжується процесами подальшої його гуманізації та європеїзації (приведення до європейських стандартів). Ці процеси пов'язані з реалізацією положень нового Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) в частині запровадження кримінальних проступків у чинне кримінальне законодавство.

Згадаємо, що розробка нового КПК, який було прийнято 13 квітня 2012 року, та реалізація державної політики із гуманізації кримінальної відповідальності спонукало законодавця, вчених-криміналістів до повернення до питання вдосконалення кримінального законодавства шляхом поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки [1]. Така практика притаманна більшості розвинених європейських країн (наприклад, Франція, Німеччина, Іспанія, Литва та ін.) [2-5].

Зі змісту п. 4, п. 6 ч. 1 ст. 3 «Визначення основних термінів Кодексу» та прикінцевих положень нового КПК є зрозумілим, що кримінальні правопорушення мають поділятися на злочини та кримінальні проступки [1, с. 4] і найближчим часом це питання буде вирішено шляхом прийняття окремого Закону «Про кримінальні проступки» або шляхом внесення відповідних змін до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК). Одразу зазначимо, що станом на 1 серпня 2012 року у Комітеті з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України групою народних депутатів уже розроблено два відповідних законопроекти, а саме: проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» реєстр. № 10126 від 28.02.2012, розроблений депутатською групою під керівництвом В.М. Стретовича, та проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків», реєстр. № 10146 від 03.03.2012, розроблений депутатською групою під керівництвом В.Д. Швеця, який вже отримав критичну оцінку з боку вітчизняних вчених-криміналістів [6-8].

Важливе значення при вирішенні питання запровадження інституту кримінальних проступків у національному кримінальному законодавстві має чітке визначення його ознак*. Саме від пропонованої законодав-

* Серед науковців існують різні точки зору щодо визначення поняття «кримінальний проступок» та його суттєвих ознак. Так, наприклад, О. Банчук вважає, що кримінальними проступками можуть бути ті злочини, за які діючим нині Кримінальним кодексом не передбачено покарання у виді позбавлення волі [9]. Н.Ф. Кузнецова, пропонуючи своє визначення проступку, розуміючи під ним «умисне чи необережне малозначне за своїм характером і ступенем суспільної небезпеки діяння», виділяє такі види покарань, що можуть застосовуватися до осіб, що їх вчинили: «максимальне позбавлення волі на строк до одного року або інше, більш м'яке покарання, або в санкції повинна бути передбачена альтернативна форма відповідальності: кримінальне покарання чи заходи суспільного впливу» [10]. У свою чергу, П.Л. Фріс і І.Б. Медичський вважають, що «кримінальні проступки не можуть каратись більш суворо, ніж позбавленням волі на строк до трьох років [11].

цями дефініції кримінального проступку буде залежати реалізація державної політики щодо гуманізації кримінальної відповідальності, внаслідок якої слід очікувати переведення окремих злочинів та адміністративних правопорушень до розряду кримінальних проступків, зменшення кількості судимих осіб та осіб, які позбавлятимуться волі за рахунок введення інституту кримінальних проступків. Але чи справді слід очікувати цього чи ні? Пропонуємо розглянути дане питання на прикладі ст. 382 «Невиконання судового рішення» КК [12, с. 1114], яка в двох запропонованих депутатами законопроектах, хоча й залишається без суттєвих змін, проте з урахуванням окремих положень Загальної частини діяння, передбачені основним складом, можуть бути розцінені як злочин або кримінальний проступок, що, на нашу думку, є алогічним.

Метою статті є аналіз законопроектів, якими передбачено запровадження у Кримінальному кодексі України інституту кримінальних проступків, у контексті віднесення невиконання судового рішення до злочину або кримінального проступку, вироблення пропозицій та рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Одразу зазначимо, що у більшості вивчених нами кримінальних кодексів європейських країн невиконання судового рішення не є кримінальним проступком, а належить до категорії злочину, але за яке передбачене покарання більш гуманне, ніж у вітчизняному кримінальному законодавстві.

У ч. 4 ст. 11 «Поняття кримінального правопорушення та його види» законопроекту № 10146 від 03.03.2012 р. запропоновано таку дефініцію кримінального проступку: ним є передбачене Книгою 2 (Про кримінальні проступки) Особливої частини суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом кримінального проступку. Тобто фактично все зводиться до того, що кримінальні проступки – це діяння, які законодавець передбачив Книгою 2 Особливої частини КК, але без конкретизації його суттєвих ознак.

Діяння, передбачені ст. 382 КК, що міститься у Книзі 1 Особливої частини, є злочином. Проте аналіз ст. 15-1 законопроекту «Види покарань, що застосовуються до винних у вчиненні кримінального проступку» показує, що до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального проступку, судом можуть бути застосовані тільки такі види покарань, як: 1) штраф, 2) позбавлення спеціального права, наданого особі, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, 3) громадські роботи, 4) виправні роботи, 5) арешт [7]. Запропоновані види покарань цілком відповідають положенням, викладеним у Концепції реформування кримінальної юстиції України [13]. Дослідження санкцій, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 382 КК (яка у проекті залишається без змін), показує, що діяння, пов'язані з невиконанням судового рішення або перешкоджанням його виконанню, в тому числі

вчинене службовою особою, можуть бути віднесені як до злочину, так і до кримінального проступку (за ч. 1 передбачено основні покарання у виді штрафу від п'ятисот до однієї тисячі н.м.д.г або позбавленням волі на строк до трьох років, а за ч. 2 – штраф від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі н.м.д.г. або позбавлення волі на строк до п'яти років). На наш погляд, ці неузгодження необхідно усунути при доопрацюванні законопроекту. Залишення таких двох суттєво різних альтернативних санкцій у розглядуваній нормі, які не узгоджуються зі ст. 15-1, в подальшому (у разі прийняття законопроекту) може призвести до певних зловживань з боку суддів при винесенні вироку та призначенні покарання. Також для штрафу, як виду покарання за кримінальний проступок, з урахуванням європейського досвіду, бажано було б встановити чіткі межі, як це, наприклад, запропоновано у законопроекті № 10126 від 28.02.2012 В.М. Стретовича (ст. 11-2 «Кримінальний проступок»)* [8]. Хоча у законопроекті № 10146 від 03.03.2012 зазначене питання знаходить своє вирішення лише у ст. 53 «Штраф». Так, виходячи зі змісту ч. 3 ст. 53 законопроекту, розмір штрафу за вчинення кримінального проступку визначається судом залежно від ступеня його суспільної небезпечності та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян. З наведеного вбачається, що залишення штрафу до 1 тис. н.м.д.г. як альтернативного виду покарання призведе до того, що кримінальне правопорушення за ч. 1 та ч. 2 ст. 382 КК у майбутньому може бути визначено як злочином, так і кримінальним проступком. Це неузгодження, на наш погляд, виникає через те, що законодавець у означеному законопроекті чітко не визначив критерії розмежування злочину від кримінального проступку та детально не проаналізував співвідношення санкцій за окремі злочини з тими видами покарань, які запропоновано призначати за кримінальні проступки і визначено у Загальній частині Кримінального кодексу України**.

На наш погляд, це питання можна вирішити двома шляхами, а саме: переглянути види покарань (але при цьому слід виважено підійти до визначення ступеня суспільної небезпеки дій, що розглядаються), особливо що стосується штрафу, шляхом збільшення його розміру, або

* *Стаття 11-2. Кримінальний проступок*

Кримінальним проступком є діяння, за яке передбачене покарання у виді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання, у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

** З приводу політики запровадження інституту кримінальних проступків є слушною позиція академіка О. Костенка, який зазначає, що сьогодні в КК існують такі санкції і такий порядок їх застосування, який не може відповідати меті запровадження кримінальному проступку. Тут існує система державного свавілля. Інакше не можна казати. Постає питання: як у такому разі поділити, відмежувати проступки і злочини? Тому перш ніж починати впроваджувати кримінальний проступок, слід скласти іншу систему санкцій [14].

віднести ці діяння до розряду кримінальних проступків (наприклад, шляхом доповнення ст. 608 законопроекту, якою передбачено відповідальність за кримінальний проступок, пов'язаний із невжиттям заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, які в широкому розумінні є різновидом судових рішень), виключивши такий вид покарання, як позбавлення волі (але тільки за ч.1 та ч.2 ст. 382 КК). Також щодо останньої тези, то можна навести дані вибіркового вивчення вироків Єдиного реєстру судових рішень щодо видів покарань, які були призначені судами винним протягом 2012 року за злочини, передбачені ч.1 та ч.2 ст. 382 КК України. Так, серед вивчених вироків у 60,9 % призначалось покарання у виді 1 року позбавлення волі з випробуванням (на підставі ст. 75 КК), у 22,5 % – штраф, у 16,6 % – 2 роки позбавлення волі з випробуванням (на підставі ст. 75 КК). Така практика свідчить, з одного боку, про гуманний підхід суду при призначенні покарання за цей вид злочину, а з іншого – про незначний рівень суспільної небезпеки даного діяння з врахуванням особи винного та виду судового рішення, яке не було виконане.

Що ж до законопроекту № 10126 від 28.02.2012 В.М. Стретовича, то ст. 382 КК, на відміну від попереднього законопроекту, викладена комбіновано і встановлює відповідальність як за злочин, так і за кримінальний проступок. Щодо останнього, то запропоновано ч. 5 ст. 382 КК передбачити відповідальність за діяння, поєднані із залишенням без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених у них порушень закону, а так само за несвоєчасну відповідь на окрему ухвалу суду (також законопроектом передбачено і зміну назви Розділу «Злочини проти правосуддя» на «Кримінальні правопорушення проти правосуддя») [8]. Така позиція заслуговує на увагу і є одним із варіантів розташування у КК норм, якими встановлюється відповідальність за кримінальні проступки. Проте віднесення до кримінального проступку діянь, пов'язаних із залишенням без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених у них порушень закону, на наш погляд, є суперечливим. Так, у дисертаційному дослідженні В.Л. Давиденко «Виявлення та усунення суб'єктами кримінального судочинства причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів» (2011) обґрунтовано позицію, яка заслуговує на увагу, про те, що діяння, поєднані з невиконанням службовими (посадовими) особами окремих ухвал (постанов) суду, якщо вони призвели до настання тяжких наслідків (наприклад, вчинення нового злочину), становлять не меншу суспільну небезпеку, ніж невиконання судового рішення, та можуть бути пов'язані з потуранням до злочину, а тому можуть бути криміналізовані [15, с. 16]. *Але за таких умов це діяння крізь призму розглядуваного законопроекту важко вважати кримінальним проступком, скоріше, це злочин (курсив наш – В.М.).*

У подальшому аналіз інших положень законопроекту (ст. 11-2 «Кримінальний проступок», ч. 2 ст. 12 «Класифікація злочинів») дають підстави стверджувати про їх певну неузгодженість. Так, злочини невеликої тяжкості, за які буде передбачено покарання у виді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання, у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – фактично є кримінальними проступками. З погляду на це, знову звернемо увагу на санкції за ч. 1 та ч. 2 ст. 382 КК проекту, які залишаються без змін. Враховуючи незмінність у проекті положень ч. 2 ст. 12 КК (де в основу поділу злочинів за ступенем тяжкості покладено саме види та розміри покарань), кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 382 КК, можуть бути віднесені одночасно і до злочинів, і до кримінальних проступків. Здебільшого ця ситуація породжується наявністю альтернативних санкцій за ці кримінальні правопорушення (штраф до 1 тис. н.м.д.г. або позбавлення волі на певний строк).

На наш погляд, у контексті даного законопроекту надалі є можливим дослідження питання щодо доцільності віднесення діянь, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 382 КК, до кримінальних проступків, а у разі вчинення їх повторно – віднесення до розряду злочину. Щодо останнього, то можливий варіант внесення певних зміни до ч. 3 ст. 382 КК законопроекту (наприклад, після слів «особою, раніше судимою за злочин» додати «або яка раніше вчинила кримінальний проступок, передбачений цією статтею»).

Висновки. На підставі викладеного зазначимо, що через певні неузгодженості, пов'язані із співвідношенням окремих положень Загальної частини законопроектів № 10126 від 28.02.2012 та № 10146 від 03.03.2012 і конкретного складу злочину, виникають дискусійні питання щодо віднесення окремих діянь, у нашому випадку, передбаченого ч. 1 та ч. 2 ст. 382 КК України, до злочину або кримінального проступку та критичного підходу до пропонованих новел. У подальшому, враховуючи позицію вітчизняних вчених, є доцільним при запровадженні інституту кримінальних проступків: 1) чітко окреслити критерії віднесення діяння до кримінального проступку, 2) переглянути санкції за вже існуючі злочини з урахуванням положень Загальної частини КК України, 3) визначити місце розташування у КК України норм, якими встановлюється відповідальність за кримінальні проступки (це або окремий Розділ чи Книга в Особливій частині, або запровадження комбінованих норм в Особливій частині, в якій передбачено відповідальність як за злочин, так і за кримінальний проступок).

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року. – К., 2012.

2. Уголовный кодекс Франции по состоянию на 1 июля 2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.crimpravo.ru/codecs/france/2.doc>.
3. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии от 13 ноября 1998 г., по состоянию на 15 мая 2003 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.crimpravo.ru/codecs/germany/2.doc>.
4. Уголовный кодекс Литовской Республики от 26 сентября 2000 года, с изменениями [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
5. Уголовный кодекс Испании 1995 года, с изменениями от 07.03.2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923>.
6. Висновки Всеукраїнської інтернет-конференції «Проблеми впровадження інституту кримінального проступку» (на основі проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» № 10136 від 03.03.2012 / Інститут вивчення проблем злочинності НАПрНУ [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ivpz.org>
7. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» реєстр. № 10146 від 03.03.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42733
8. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» реєстр. № 10126 від 28.02.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=42706
9. Банчук О. Запровадження інституту кримінальних проступків як необхідна складова реформи кримінальної юстиції / О. Банчук // Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 13-15 квіт. 2007 р.) у 2-х ч. – Львів, 2007. – Ч. 1. – С. 189-194.
10. Романюк І. Ю. Кримінальний проступок, як різновид правопорушень / І. Ю. Романюк // Вісн. Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2008. – Спец. вип. № 2. – С. 115-119.
11. Фріс П.Л. Ознаки та склад кримінального проступку / П. Л Фріс, І.Б. Медичський // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. – 2007. – № 2. – С. 166-171.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-е вид., перероб. та доп. – К., 2012.
13. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затв. Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
14. Курінний Л. Кримінальний проступок – нова правова реалія. Частина II // Юридичний Вісник України. – 2012. – № 26 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.yuricom.com/ua/search/?q=%CA%F0%E8%EC%B3%ED%E0%EB%FC%ED%E8%E9+%EF%F0%EE%F1%F2%F3%EF%EE%EA+%96+%ED%EE%E2%E0+%EF%F0%E0%E2%EE%E2%E0+%F0%E5%E0%EB%B3%FF.+%D7%E0%F1%F2%E8%ED%E0+II+&x=21&y=9>.
15. Давиденко В.Л. Виявлення та усунення суб'єктами кримінального судочинства причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2011.

Надійшла до редакції 20.06.2012